

BANKA JAKO PODNIKATELSKÝ SUBJEKT

- PS v oblasti peněžních služeb, KB patří k nejvýznamnějším *finančním zprostředkovatelům* na finančním trhu
- Podstatu bankovního podnikání lze definovat jako *obchodování s cizími zdroji*, které banka získává od různých ek. subjektů
- Při získávání cizích zdrojů se banka ve vztahu ke svým klientům dostává do dlužnického postavení, při použití zdrojů formou úvěrů se dostává do pozice věřitele
- Kromě toho banky poskytují celou řadu vysoce specializovaných finančních služeb.

Podle **vlastnických forem** mohou být banky *státní, družstevní a soukromé* (v ČR mohou působit pouze jako *a.s.*). Podle **zaměření činnosti** se banky rozlišují na *univerzální a specializované* a podle **velikosti a rozsahu bankovní sítě** rozlišujeme *banky celostátního významu a banky lokálního významu*.

Podle typu banky existují různé **cíle bankovního podnikání**. Většinou se setkáváme s těmito cíli bankovního podnikání:

- maximalizace zisku (nebo také maximalizace tržní hodnoty banky), stability
- uspokojování potřeb bankovní klientely,
- podpora podnikatelských aktivit v určitých oblastech,
- zajištění bankovní likvidity a optimalizace rizika bankovního podnikání.

Činnost každé banky je spojena s určitými **riziky**:

- *úvěrové riziko* – riziko, že úvěr nebo investice nebude splacena podle původní dohody, riziko nesplacení jistiny a úroků nebo splaceno s urč. zpožděním,
- *riziko likvidity* – riziko, že banka nebude mít přiměřené toky hotovosti na pokrytí svých závazků vůči klientům
- *tržní rizika: úrokové, kurzové, akciové, komoditní*
 - *riziko úrokové* – riziko, že změna úrokových sazeb negativně ovlivní čistý zisk a tržní hodnotu banky,
 - *kurzové riziko* – riziko, že změna směnných kurzů negativně ovlivní čistý zisk a tržní hodnotu banky,
- *riziko kapitálu* – riziko, že základní kapitál banky nebude přiměřený a nedokáže absorbovat ztráty způsobené jinými riziky.
- *ostatní rizika: inflační, právní, provozní, ...*
 - *provozní riziko* – riziko, že vysoké náklady banky negativně ovlivní čistý zisk a tržní hodnotu banky,

Pro řízení bank je důležitý **vztah mezi managementem banky a vlastníky banky (akcionáři)**, který může mít množství podob a modifikací (což je ovlivněno nejen legislativními podmínkami, ale i specifickými podmínkami jednotlivých bank).

Vlastníci banky (její akcionáři) mají svá práva a povinnosti vymezená ve 3. oddílu Obchodního zákoníku. Jsou vlastníky banky, nemají však žádná přímá práva na aktivech banky, ale mají *vlastnický zájem na bance* jako celku. Jsou oprávněni disponovat se svými akciemi a *podílet se na zisku* společnosti. Jejich vliv se projevuje jednak při tvorbě stanov, statutu nebo jednacího řádu, ale i zájmem *zasahovat do řízení banky*. Mají totiž zásadní právo rozhodovat o podstatných záležitostech řízení banky, což však delegují na představenstvo a výkonný management banky.

Akcionáři banky uplatňují svá práva zejména prostřednictvím **valné hromady akcionářů** (jde o nejvyšší orgán řízení banky). Další orgány, které reprezentují a prosazují zájmy akcionářů při řízení, jsou u nás **představenstvo** (statutární orgán, který řídí činnost banky a koná jejím jménem) a **dozorčí rada**.

Podle zájmu samotného akcionáře o zapojení se do řízení banky rozlišujeme *tři základní typy postavení akcionáře*:

- pozorovací – akcionáři pouze sledují vývoj banky bez větších ambicí zasahovat do jejího řízení,
- hodnotící – akcionáři se zaměřují zejména na kontrolu práce managerů a hodnocení jejich výsledků,
- rozhodovací – akcionáři přebírají aktivní úlohu zejména z pohledu strategického řízení banky.

Management banky tvoří profesionální manažeři, kteří pracují pro banku na základě uzavřených manažerských smluv. Ve vztahu k vlastníkům je zajímavý zejména **vrcholový management banky**, který je zodpovědný za celkové řízení banky. Vztahy mezi vrcholovým managementem a orgány, které reprezentují vlastníky banky, mohou mít nejrůznější podoby.

Je možné rozlišit čtyři základní styly řízení banky:

- *podnikatelský management*, při kterém aktivita a zodpovědnost spočívá na vrcholovém managementu banky,
- *partnerský management* představuje společnou účast vrcholového managementu a orgánů banky na řízení,
- *loutkový management*, při kterém si orgány banky ponechávají plnou pravomoc a základní kompetence pro rozhodování,
- *chaotický management* znamená, že banka je řízena bez jasně formulovaných záměrů, cílů a strategií. Vlastníci a orgány banky většinou plní pouze pozorovací funkci. Vrcholový management dává přednost řešení krátkodobých běžných problémů a plnění krátkodobých cílů.

SPECIFIKA BANKOVNÍHO PODNIKÁNÍ

Specifika bank jako podnikatelských subjektů se projevují:

- v *právní úpravě* postavení bank jako obchodních společností,
- v *jejich celkové funkci*, kterou plní v ekonomice,
- v *definování banky* jako finančního zprostředkovatele.

Bankami se rozumějí právnické osoby se sídlem v ČR, založené jako **a. s.**, které přijímají vklady a poskytují úvěry a které mají **povolení působit jako banka**.

Banka může vykonávat tyto další činnosti:

- a) investování do CP na vlastní účet
- b) finanční pronájem (finanční leasing)
- c) platební styk a zúčtování
- d) vydávání platebních prostředků (platební karty, cestovní šeky)
- e) poskytování záruk
- f) otevírání akreditivů
- g) obstarávání inkasa
- h) účast na vydávání akcií a poskytování souvisejících služeb
- i) finanční makléřství
- j) obchodování na vlastní účet nebo načet klienta – s devizovými hodnotami, v oblasti termínových obchodů a opcí, s převoditelnými CP
- k) poradenství
- l) obhospodařování CP klienta na jeho účet
- m) uložení a správa CP nebo jiných hodnot
- n) výkon funkce depozitáře
- o) poskytování bankovních informací
- p) pronájem bezpečnostních schránek

Banka vzniká na základě *povolení* působit jako banka uděleného ČNB po vyžádání stanoviska MF ČR na *dobu neurčitou*, které *není převoditelné* na jinou osobu.

K udělení povolení musí banka splňovat základní podmínky (určuje je ČNB):

- a) výše základního jmění (500 mil. Kč),
- b) musí prokázat odbornou způsobilost a bezúhonnost pracovníků na řídicích funkcích,
- c) splnit technické a organizační předpoklady (předkládají se kalkulace o budoucí rentabilitě a likviditě)

Všechny činnosti bank můžeme rozdělit do 3 oblastí:

- *aktivní a pasivní úvěrové obchody* (přijímání vkladů a poskytování úvěrů), při nichž banka využívá úrokovou marži, odráží se v bankovní bilanci,
- *bilančně neutrální obchody* (platební styk, investiční poradenství, nákup a prodej CP,...), při nichž banka získává výnos z poplatků, neovlivňují bankovní bilanci,
- *obchody na vlastní účet banky* (nevystupuje zde klient, např. nákup a prodej CP na vlastní účet banky, vlastní devizové obchody banky,...), při nichž banka získává neúrokové výnosy, odráží se v bankovní bilanci.

Pasiva banky představují *zdroje*, tj. závazky a vlastní zdroje banky. Rozlišujeme je na:

- *dočasného charakteru* – většina, všechny cizí zdroje, které do banky vkládá klient,
- *trvalého charakteru* – pouze vlastní jmění - majetkové podíly, které do banky vkládá akcionář (další vlastní zdroje: zákonné rezervní fondy, ostatní fondy tvořené ze zisku a nerozdělený zisk mají charakter dočasný).

Aktiva banky představují *majetek* banky (včetně pohledávek), jmenovitě:

- *pokladní hotovost*
- *vklady u jiných bank včetně centrální banky*
- *úvěry poskytnuté jiným bankám včetně centrální banky*
- *úvěry poskytnuté klientům (nebankovním subjektům)*
- *cenné papíry – obchodovatelné a investiční*
- *vlastní majetek banky*

Základní požadavky na činnost banky:

Kromě základních předpokladů, které banka musí splnit jako podmínku pro udělení povolení působit jako banka, zákon o bankách a opatření ČNB stanoví některé další **provozní požadavky** jako:

- *požadavky týkající se její organizace*
- *informační povinnost*
- *povinnost obezřetného podnikání*
- *povinnost dodržování solventnosti, likvidity a kapitálové přiměřenosti*
- *povinnost předchozího souhlasu ČNB k závažným rozhodnutím banky*
- *povinnost informovat ČNB*
- *povinnost dodržování zákazu vykonávat kontrolu bankou nad jinou právnickou osobou, která není bankou, finanční institucí nebo podnikem pomocných bankovních služeb*
- *povinnost provádět obchody s cennými papíry a s dalšími právy za nejvýhodnějších podmínek pro banku*
- *povinnost vést účetnictví*

Banka vede účetnictví podle zvláštního zákona (dle opatření MF ČR). Je povinna účtovat v soustavě podvojného účetnictví, sestavit účetní závěrku, která musí obsahovat rozvahu, výkaz Z/Z a přílohu a dále je povinna zveřejňovat výsledky hospodaření ve výroční zprávě. Banka má povinnost auditu (auditora si banka vybírá sama, její výběr však podléhá schválení ČNB).

Vzhledem k tomu, že úpadek banky má mnohem horší důsledky v ekonomice než u jiných subjektů, podléhají banky v každé ekonomice bankovní **regulaci a dohledu**. V ČR ho vykonává centrální banka (ČNB).

Bankovní regulaci se rozumí stanovení pravidel pro činnost bankovních institucí.

Opírá se o tyto základní pilíře:

- *kritéria autorizace* – podmínky pro vstup banky do bankovní soustavy, podmínky pro získání bank. licence,
- *povinné minimální rezervy* – povinné vklady bank u CB (asi 3,4%),
- *limity úvěrů* – maximální výše úvěrů, které CB poskytne bankám („relativní“ úvěrové limity), maximální výše úvěrů, které banky poskytují svým klientům („absolutní“ úvěrové limity),
- *úvěry od centrální banky*,
- *pravidla ochrany před „insider“ obchody a praním špinavých peněz* – chrání banky před nelegálními praktikami,
- *systém pojištění depozit*.

Bankovní dohled představuje posouzení žádosti o udělení povolení působit jako banka, kontrolu nad dodržování pravidel stanovených ČNB a vyvození důsledků při jejich nedodržení. Pokud ČNB zjistí nedostatky v činnosti banky, je oprávněna:

- *vyžadovat, aby banka ve stanovené lhůtě sjednala nápravu,*
- *změnit povolení působit jako banka s vyloučením nebo omezením některých činností banky,*
- *nařídit mimořádný audit na náklady banky,*
- *zavést nucenou správu,*
- *uložit pokutu až do výše 50 mil. Kč,*
- *snížit základní jmění banky,*
- *odnětí povolení působit jako banka.*

LEGISLATIVA BANKOVNÍHO PODNIKÁNÍ V ČR

Základní legislativní norma pro banku jako a. s. je **Obchodní zákoník**.

Činnosti obchodních bank jako zvláštních podnikatelských subjektů je dále upravena **zákonem o bankách**.

Banky musí respektovat **opatření a pravidla**, které stanovuje **ČNB**.

ČNB se řídí nejen **zákonem o bankách**, ale hlavně **zákonem o ČNB**.

Pokud jde o **banky hypoteční**, neexistuje v ČR speciální hypoteční zákon, který by upravoval hypotéky komplexně. Za „zákon hypoteční“ se bere **zákon o dluhopisech**.

Stavební spořitelny jako specializované bankovní instituce se řídí, kromě **z. o bankách**, **zákonem o stavebním spoření a státní podpoře stavebního spoření**.

Právní rámec **záručního a rozvojového bankovníctví** v ČR: **Obchodní zákoník, občanský zákoník, zákon o bankách a zákon o státní podpoře malého a středního podnikání**.

Právní úprava **družstevního bankovníctví**: **Obchodní zákoník a zákon o spotřebních a úvěrových družstvech**.

Český bankovní sektor jako celek je upraven následujícími základními normami:

- zákon ČNR č. 6/1993 Sb., o *České národní bance*, ve znění zákona č.60/1993 Sb.
- zákon ČNR č. 21/1992 Sb., o *bankách*, ve znění pozdějších předpisů
- zákon ČNR č. 96/1993 Sb., o *stavebním spoření a státní podpoře stavebního spoření*, ve znění zákona č. 83/1995 Sb.
- zákon č. 530/1990 Sb., o *dluhopisech*, ve znění pozdějších předpisů (hypoteční bankovníctví)

RENTABILITA, SOLVENTNOST A LIKVIDITA

Bankovní rentabilita vyjadřuje *schopnost banky dosahovat zisku*, představuje úspěšnost při dosahování obchodních cílů, efektivnost hospodaření i kvalitu managementu banky. Zjednodušeně můžeme vyjádřit zisk banky jako přebytek výnosů nad náklady.

Mezi *základní ukazatele bankovní rentability* patří:

- **ROA** – (Return on Assets = návratnost aktiv) výnosnost *aktiv* banky
$$\text{ROA} = \text{čistý zisk} / \text{celkový kapitál banky}$$
- **ROE** – (Return on Equity = návratnost vlastního kapitálu) výnosnost *vlastního kapitálu* banky
$$\text{ROE} = \text{čistý zisk} / \text{vlastní kapitál banky}$$

Jde o nejdůležitější ukazatel ziskovosti banky, protože vyjadřuje výsledek podnikatelských aktivit banky ve všech výnosových kategoriích.

Vychází se z čistého zisku. Hlavním zdrojem bankovního zisku jsou úrokové výnosy (ty i přes stále klesající úroky zůstávají zhruba na stejné úrovni, protože hraje roli úroková marže, tj. rozdíl mezi nákladovými a výnosovými úroky, která je stále zhruba na stejné úrovni), dále poplatky (mají rostoucí tendenci), klesající nákladové úroky. Důležitým faktorem je také snižování rizikovitosti úvěrů.

Solventnost banky znamená *platební schopnost banky* uhrazovat ze svých běžných příjmů a rychlým zpeněžením vlastního majetku běžné náklady a závazky i v případech, kdy v jejím hospodaření došlo ke ztrátě. Jde o *schopnost plnit své závazky nejen vůči klientům* (= likvidita), *ale i vůči třetím osobám*. Banka je tedy solventní, když je schopna: vyplácet mzdy svým zaměstnancům, hradit závazky vůči svým dodavatelům, platit daně, provádět jiné provozní a investiční platby. Předpokladem bankovní solventnosti je rentabilita banky.

Banka však může zůstat solventní i v případech, kdy je výsledkem jejího hospodaření ztráta. Banka si v těchto případech zachovává svou solventnost tím, že část svého vlastního kapitálu investuje do vhodných výnosných a snadno mobilizovaných majetkových aktiv. V situacích, kdy jsou výdaje banky vyšší, než její výnosy, banka tato aktiva prodá a uhradí splatné závazky. Těmito aktivy bývají snadno obchodovatelné cenné papíry. Zpeněžením cenných papírů se sice sníží vlastní majetek i kapitál banky, avšak banka je s to zachovat svou hospodářskou existenci a pokračovat v činnosti.

Banka se stává nesolventní, pokud jsou její oběžná aktiva vyčerpána a solventnost se udržuje za cenu odprodeje dalšího majetku, rušením poboček, propouštěním zaměstnanců a omezováním dalších provozních výdajů. Tato situace ve skutečnosti představuje začátek vlastního hospodářského úpadku banky. Proces úpadku se při opakované

ztrátě velmi urychluje, neboť odprodejem výnosných cenných papírů se ztráta banky prohlubuje, vzniká nedůvěra komitentů v banku, vkladatelé vybírají své vklady a dochází k omezování úvěrových obchodů.

Solventnost banky je v praxi úzce spojena s její schopností dostát rovněž svým peněžním závazkům, tj. likviditou banky. Problém spočívá v tom, že solventnost a likvidita se prolínají, protože:

- banka část vlastního kapitálu používá rovněž k poskytování úvěrů, jejichž splatnost je termínovaná a návratnost takto zapůjčených peněz je více anebo méně omezena;
- při větších neočekávaných i očekávaných výběrech vkladů banka používá vlastní majetek (cenné papíry) rovněž jako likvidní aktiva k uspokojení nároků svých komitentů.

To je zřejmě příčina toho, že se někdy nerozlišuje mezi solventností a likviditou banky a obě situace se pojímají jako likvidita banky. Je to do jisté míry oprávněné. Banka je likvidní, jestliže je schopna plynule uspokojit všechny své věřitele, aniž se rozlišuje, zda splatné závazky vyplývají z větších výběrů vkladů nebo ze ztrátového hospodaření banky.

Likvidita banky znamená *schopnost banky plnit své závazky z vkladů vzhledem ke svým klientům* (nejužší pojetí) + *banka si dovede zajistit přiměřený růst* (širší pojetí). Jde tedy hlavně o schopnost banky vyplatit klientům na požádání jejich vklady.

Banky se snaží o optimální řešení – udržovat potřebnou likviditu a přitom nepřicházet o své zisky. Banky si tvoří portfolio aktiv, které odvrátí její nelikvidní stav:

- **primární** – se skládají z *povinných rezerv*, zákonem stanovených, a z *pracovních rezerv*, které si banka udržuje přestože nejsou pro banku povinné. Povinné rezervy tvoří vklady u centrální banky, pracovní rezervy tvoří např. salda na účtech korespondentských bank, částka převyšující povinné minimální rezervy, atd.
- **sekundární** – si banka tvoří na podporu primárních rezerv. Patří sem krátkodobé, obchodovatelné cenné papíry.
- **terciární** – tvoří je zejména cenné papíry s delší lhůtou splatnosti a slouží bance k vyrovnání dlouhodobějšího peněžního deficitu. Patří sem zejména státní obligace a podnikové obligace prvotřídních společností.

Základní ukazatele likvidity banky

- **krátkodobá likvidita** = $\text{krátkodobá aktiva celkem} / \text{krátkodobá pasiva celkem}$ (doba splatnosti krátkodobé položky je do 1 roku),
- **střednědobá likvidita** = $\text{střednědobá aktiva celkem} / \text{střednědobá pasiva celkem}$ (doba splatnosti střednědobé položky do 4 až 5 let),
- **dlouhodobá likvidita** = $\text{dlouhodobá aktiva celkem} / \text{dlouhodobá pasiva celkem}$ (doba splatnosti dlouhodobé položky delší než 5 let),
- **struktura aktiv** = rychle likvidní aktiva / aktiva celkem

Riziko likvidity = riziko, že banka nebude mít dostatek volných peněžních prostředků k pokrytí závazků, případně tak může učinit pouze pomocí nouzových opatření nebo za hodně vyšší cenu než je obvyklé.

Mezera likvidity

Peněžní toky jsou rozdělené – 1 až 3 měsíce

mezera = porovnání + a – toků v určitém časovém pásmu,

+ > - : **přebytek likvidity** – umístění prostředků, aby přinášely výnos

- > + : **nedostatek likvidity** – půjčky od ČNB, od ostatních bank

kumulativní mezera likvidity - kumuluje se za určité období

V případě, že dojde v bance k narušení likvidity, má banka tyto *možnosti řešení nelikvidního stavu*: požádá o úvěr centrální banky, použije svoje vklady u jiných bank, požádá o úvěr jinou banku, prodá část ze své zásoby cenných papírů, kombinuje uvedené možnosti.

Může být banka likvidní, jestliže dosahuje ztrátu? Záleží na kapitálové přiměřenosti (jestli je schopna ztrátu pokrýt), tzn. že může, ale většinou se pak stává méně likvidní. Problémy s likviditou v 90. letech – špatné úvěry.

Likvidní aktiva jsou pokladní hotovost, vklady u jiných bank a u centrální banky, likvidní cenné papíry (státní pokladniční poukázky, krátkodobé cp). Podmínky likvidních cenných papírů – solidní emitent, krátkodobost.